

10/5 4991

ARBETSMÖSSA FÖR BERGSMÄN

Mössa funnen vid rivning av Gammelgårds i Storvik

5 poäng
Lillemor Ohlsson
Barbro Andersson
Handledare: Lillemor Hallin
Barbro Nyman

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	sid.
Fyndet i Storvik, Ovansjö.	1
Fyndet i Berg, Torsåker	1
Bergsmansmössans utseende	1
Bergmansbygd.	2
Bergsmännen och dräkten.	2
<u>BILDER:</u>	
Mössa sedd från sidan	3
Mössa sedd uppfifrån	4
Mössa med skinn	5
Litteraturlista.	6

FYNDET I OVANSJÖ

Under hösten 1988 gjordes ett märkligt textilfynd i Storvik, Ovansjö. När Gammelgårds, som var Storviks äldsta hus revs, visade det sig att trossbotten var fylld, inte med mossor och sågspån som brukligt till isoleringsmaterial, utan med tygstycken hela och i delar. Huset är till vissa delar från 1600 - talet.

I detta hus hade under 1800-talet bott en man vid namn Anders Andersson-Wikblom. Denne Anders var byskräddare i Storvik. Han var gift med en kvinna som hette Anna Zakrisdotter, även kallad Möss-Anna. Hon levde 1819-83.

Vid denna tid, under första hälften av 1800-talet, var människor tvungna att anlita skräddaren. Alla plagg som hade det minsta komplicerade skärningar gjorde skräddaren. Folk köpte eller tillverkade sitt tyg och gick med det till skräddaren och fick sytt. Vid den här tiden fanns ingen klädkonfektion.

Delar av trossbottenfyndet är sannolikt en rest av Möss-Annas verksamhet. Bl. a. finns den mössa, som vi här tänker beskriva, och som vi antar är en vardagsmössa för bergsmän. Fyndet är intressant därför att det aldrig beskrivits förr, och för att det är ett arbetsplagg från den bygd vi kommer ifrån.

FYNDET I BERG, TORSÅKER

När vi började forska om denna mössa, var det ju spännande att försöka ta reda på om det fanns flera liknande mössor bevarade. Vi tog därför kontakt med Ingegerd Johansson från Hästbo som är mycket dräktkunnig. Det visade sig att man hittat en liknande mössa på en vind i Berg, Torsåker. Detta tyder på att ett visst mode rådde bland bergsmännen.

BERGSMANSMÖSSANS UTSEENDE

MODELL: En hög skärmmössa med kilar. Kullens tak är formad av sex kilar, som bildar en stjärna (se framsidan). Nederkanten på mössan är sydd av två delar, som dessutom är skurna i vågor. (se sid. 3). Troligtvis kunde man på detta sätt utnyttja varje liten tygbit.

Skärmmössan överhuvudtaget blev vanlig under mitten av 1800-talet.

MATERIAL: Materialet i mössan är svart ylletyg, kläde. Fodret i kanten är brunt kypertvävt bomullstygg, och fodrets kulle är i linnetyg. Som styvnad inuti har använts papp. För att få mössan stadig och fyllig, har man fyllt den med linblånor, precis på samma sätt som man gjorde med bindmössorna. Skärmen som saknas, men som man kan se rester av är gjord av hård papp. Insidan av mössan vid skärmen är skodd med skinn. Mössan är helt sydd för hand i lingarn. Vid skärmens början och slut sitter en liten metallknapp. (se sid. 3) Troligtvis har här funnits en snodd mellan knapparna.

Den mössa som hittats i Berg, Torsåker har ett något annorlunda utseende. Där består kullen av sju kilar (se sid-4). Ingegerds teori om kilarna var att den hade med bergskompassen att göra.

Skärmens undersida och mössans nedfällbara kant är fodrad med hundskinn. (se sid. 5). Hundskinn var vid den här tiden vanligast i mössorna. De kunde också vara pälsbrämade med fårsinn eller skinn utav grävling, och har existerat så från förhistorisk tid till våra dagar.

BERGSMANSBYGD

Före 1800-talets mitt kan man i vårt land inte tala om någon mera utvecklade industri. En mycket liten del av befolkningen var för sitt uppehälle helt beroende av sådant arbete. Det finns emellertid ett område där bergshantering och bearbetning av järnet pågått sedan medeltiden i former, som visserligen starkt skiljer sig från den som nu brukas, men som dock skapade en kulturmiljö av annat slag än böndernas. Detta område är Bergslagen. Bergsmännen hade små jordbruk, men deras järnhantering skänkte dem ett ekonomiskt tillskott, som i fråga om bl.a. bostad, inredning och dräkt gav andra möjligheter än böndernas. Samtidigt kom olikheten i näring och livsföring dem att känna sig som en mellangrupp. De landsdelar som med ett gemensamt namn kallas för Bergslagen har genom sitt välstånd och befolkningens sociala mellanställning alltid varit mottaglig för nyheter såväl i fråga om dräkten som i andra avseenden.

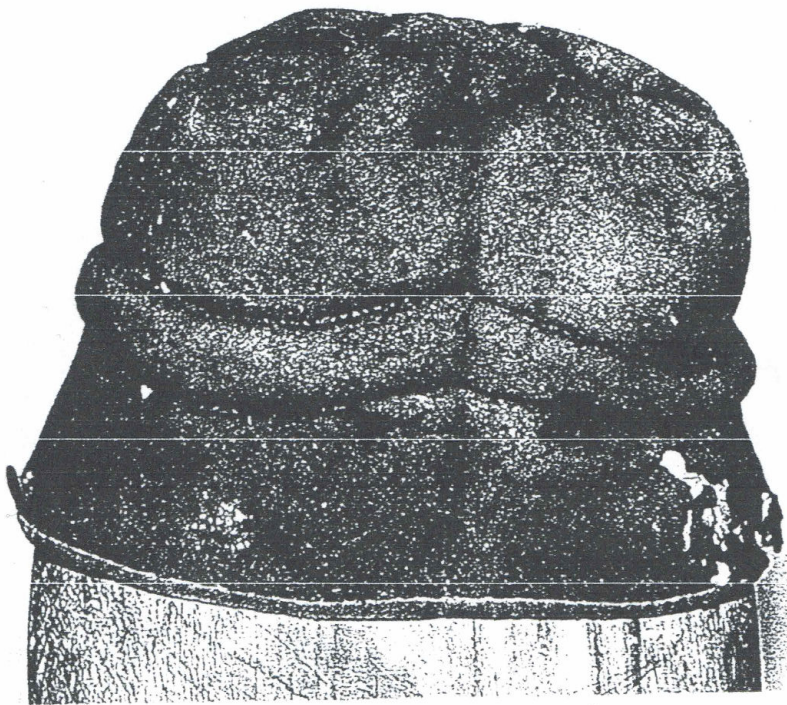
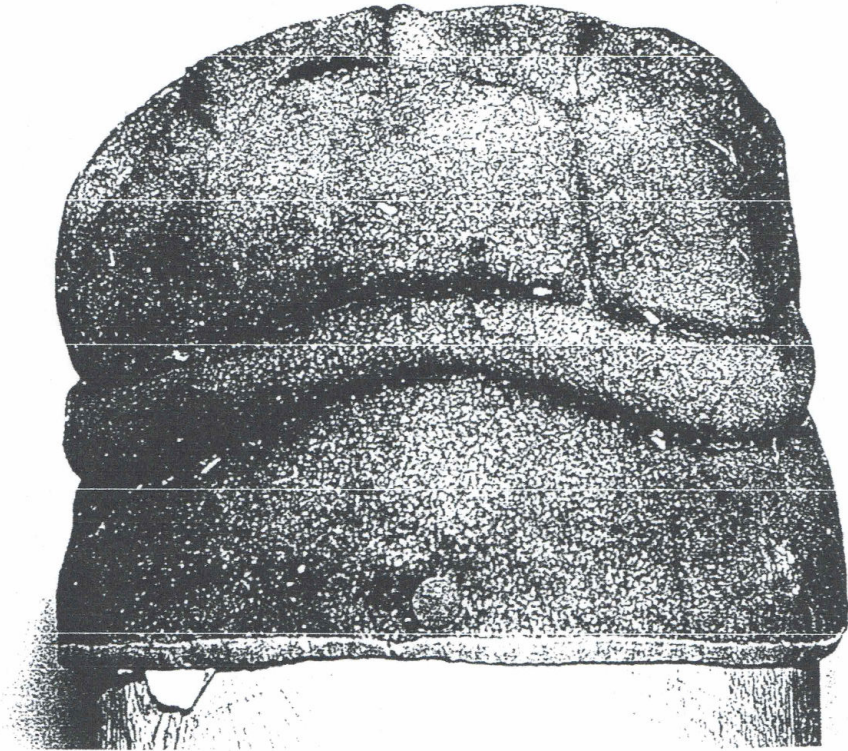
BERGSMÄNNEN OCH DRÄKTEN

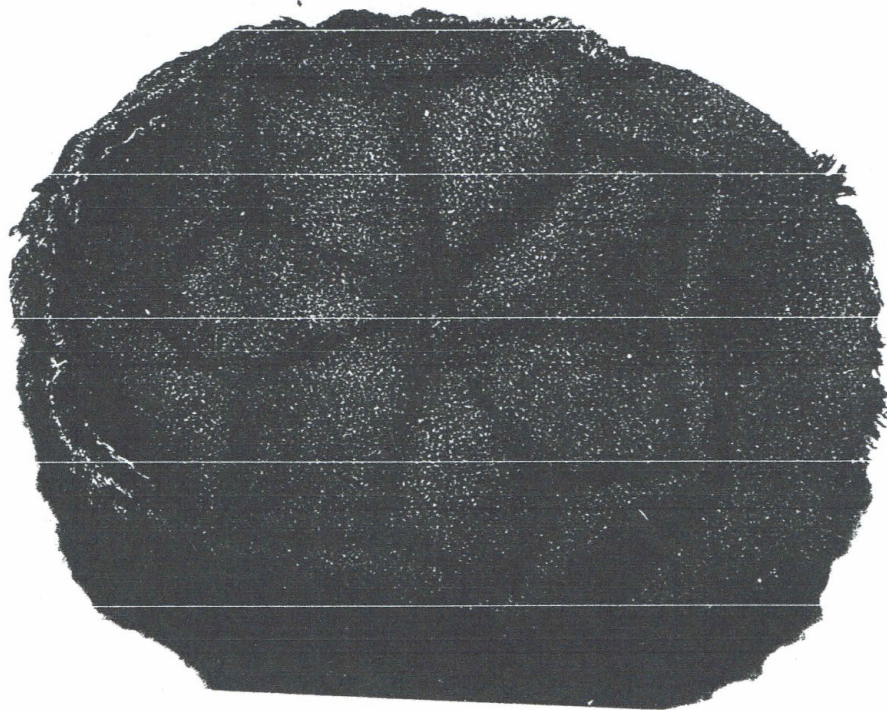
En särpräglad, men inte orts- utan snarare ståndsbunden dräkt har burits av bergsmännen. Socialt sett hade dessa en mellanställning, men politiskt tillhörde bergsmännen allmogeståndet. Eftersom deras arbete dock skilde sig från böndernas, kom de att få en särställning och bilda en ny yrkesgrupp. De var inte bönder, inte heller riktigt vad som menades med herrskap.

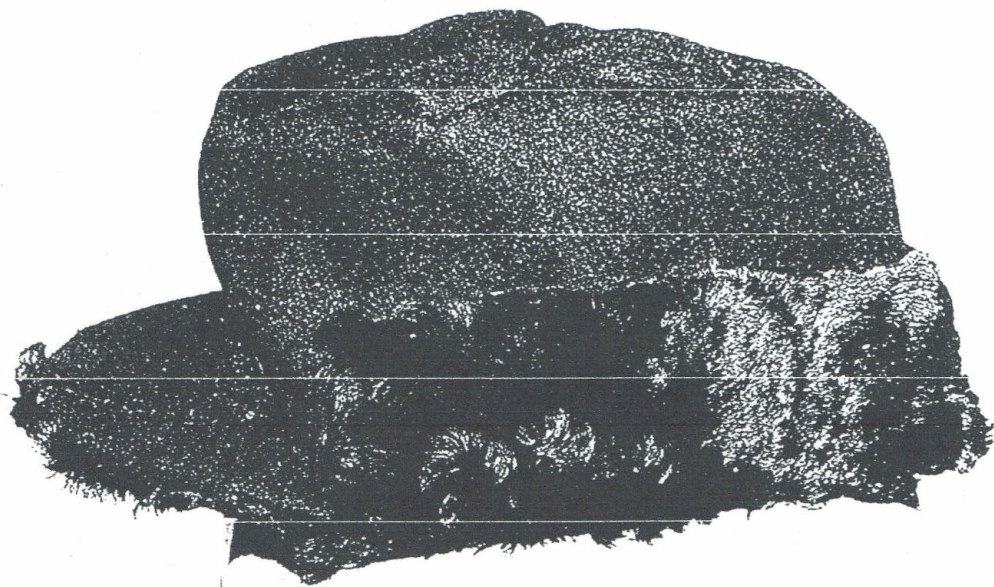
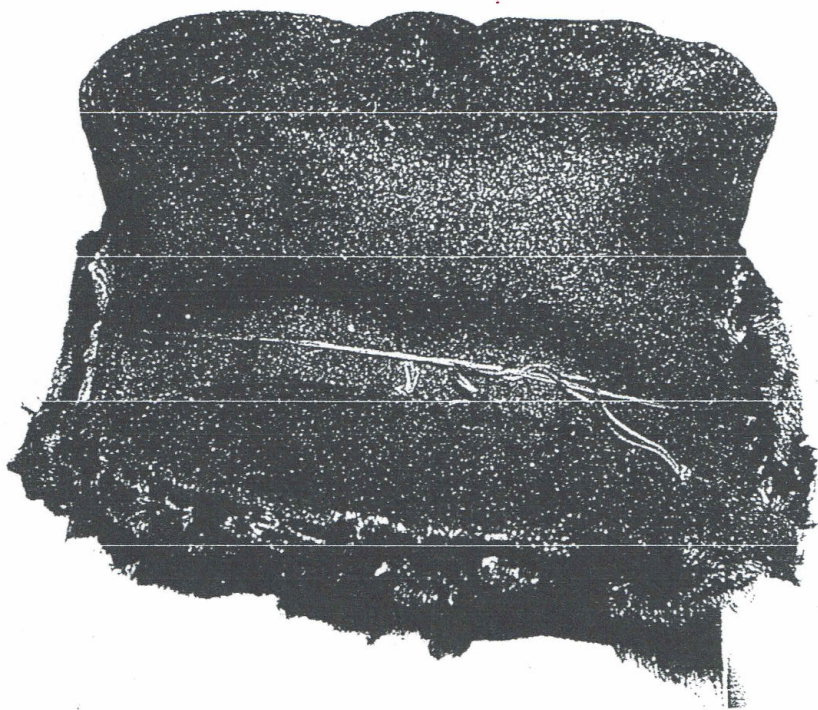
Bergsmän var jordägare med malmförekomster eller hyttanläggningar som hade fått kungligt privilegium på sin bergshantering, och därmed bl.a. egen lagstiftning och egen domstol. Ekonomiskt hade de det i regel bättre ställt än bönderna, vilket också märktes på deras klädsel. Kvinnorna tycks ha följt modets växlingar, medan männen däremot nyttjade den många gånger beskrivna bergsmansdräkten. Den bestod av klädesväst, knäbyxor av skinn eller tyg, samt det mest karakteristiska plagget, den långa häktrocken med ståndkrage av kläde eller vadmal. På det hela taget var deras dräkt utförd av dyra material, och ofta användes sidendukar, skospännen och dylikt. Rocken kallades även laggtröja - på grund av snittet i ryggen där den föll i två veck från midjan och nedåt. Detta var högtidsdräkten.

Greta Hedlund beskriver bergsmännen i sin bok "Dräkt och kvinnlig slöjd i Ovansjö socken"

Bergsmännen som ville vara "allra värst" fina, kunde ha svarta knäbyxor av sammet och lika väst. Med sin långa klädesrock, sina skor med silverspännen, en fin vit netteldukshalsduk och hög nattkappa sågo de inte lite förnäma ut.

Litteratur: Jacobsson Bengt;Materialen i gamla föremål 1983

Anna Maja Nylén;Folkdräkter 1971

Örebro läns hembygdsförbunds årsbok
Från bergslag och bondebygd 1951

Greta Hedlund; Dräkt och kvinnlig slöjd i Ovansjö socken 1951

Övriga källor: Ingegerd Johansson Hästbo (dräktkunnig)

Birger Haglund (barnbarn i Gammelgårds)

Sandvikens kommuntidning nr 2 1990